

népek között ép oly sokszoros, ép oly általános volt, mint a vérbeli. Ugy látszik, szerzőnk sem hatolt eléggé mélyen a zsidóság lényegének és történetének megismerésébe; különben nem ismételné azokat a közhelylyé vált mondásokat a zsidóság göröcsös ragaszkodásáról „hitelenségéhez“, a zsidó faj törekvéséről a többi népek fölött való „világuralom“ elnyerésére stb. Az ilyen nyilatkozatok czáfolatába itt nem bocsátkozhatunk; különben is szerző nem egy helyütt alkalmat talál, hogy az elismerés hangján szóljon a zsidóság világtörténeti missziójáról.

Dr. Eisler Mátyás.

A szép és rút kérdése.

(A művészet. Irta Alexander Bernát. A Kisfaludy-társaság Somogyi-díjával jutalmazott párbeszéd, 11 képpel. Budapest, 1898. Singer és Wolfner kiadása).

Szerző e kis könyvben szellemes, francziásan könnyed dialogust ad a művészetéről, bár nagyobb részt ismétli azt, a mit előtte Taine „A művészet filozófiája“ és „Eszmény a művészetben“ cz. művében, nem különben Cherbuliez a „Művészet és természet“-ben megírt.

Két jó barát — az egyik esztetikus, a másik festő — a párisi Louvreból jöve a felett vitatkozik, a mi felett Arisztotelesz óta már annyian vitatkoztak, hogy t. i. mi a művészet lényege, mi a czélja? Az egyik azt állítja, hogy a természet utánzása, a másik azonban a régi ellenérveket (fotografia, gipszöntés) hozva fel a tétel czáfolatára, tagadja ezt. Sok, helyenként messze térő, de mindvégig érdekes okoskodás és disputa után abban állapodnak meg, hogy „a művészet legfőbb czélja, hogy életet leheljen alkotásaiba, hogy a mit teremt, annak belső élete legyen, hogy abból a végtelen és hatalmas életarádatból, mely a teremtesen végigfolyik, valami, legalább egy utolsó hullámfodor kerüljön alkotásába. Ez a különbség művészet és mesterség között. A mesterség pusztá utánzás, a művészet az élet utánzása, jobban mondva élőnek élő utánzása, vagyis emberalkotta élet“.

Alexander Bernát, tehát a természet utánzása helyébe az életét tette. — De hisz a természet is él, a természetben is élet lüktet s így aki a természetet utánozza, utánozza egyszersmind az életet is! Mire való a szavakkal való játék? kérdezhetné valaki. Nem hiba-é, ha azt mondom, hogy a rózsa nem kellemes, az illata azonban az; holott a rózsanak az illat lényege, sajátja, mely vele jár s melytől elválasztani nem lehet. Mert úgy tűnik fel, mintha Alexander a természetet (az egészet) elvetette volna, csak azért, hogy az életet (a részt) állítsa fel az utánzás czéljául egy új elmélet kedvéért.

Úgy de Alexander Bernát könyve további folyamán kisül, hogy ő nem ezt érti élet alatt. „A természet élete fölött áll az emberi léleké, egyszerű nyilvánulásaiban; ennek föléje kerül a lélek eszményeinek, legfelsőbb aspirációinak élete. S mindez a művészet birodalmáé“. A művé-

szetnek mindég élőt kell alkotnia. *Aeschylos* Prometheusa, *Dante* Pokla, *Michel Angelo* freskói, *Shakespere* Hamletje vagy Learja, *Goethe* Faustja, *Arany* Toldija, *Petőfi* lírája mért ragadnak magukkal? Mert alkotásai élnek. Mit tesz idealizálni. Annyit tesz, mint „természeti méreteket meghaladó alakokat oly valószínűen ábrázolni, hogy megelevenednek előttünk“. Az erős fantázia a természettől eltérő életet is tud teremteni. Így *Michel Angelo*, a természet analogiájára ugyan, de más hatalmas méretekben olyant tud alkotni, a minék sajátos külön élete van. Ilyen külön világa van *Shakesperenek* is. Hol van Hamlet mintája? Óriás méretű ember, de él, létezik. Faust az első részben, bármily fantasztikus alak is, él. *Böcklin* csodálatos világa él, rejtelmes, megfoghatatlan életet él s ez hatásának titka. Mefisztó friss, a népképzlet alkotta életerős alak, de Faust a második részben élettelen, mert ott nem vezérelte *Goethét* a népkönyv, a nép fantáziája. *Arany* Toldija hatalmas gyerek, elejétől végig él. A művészet célja élőnek alkotása.

Körülbelül ez az *Alexander Bernát* eszmemenete, de e vázlatos kivonatból is látnivaló, hogy finom elmeéllel és szellemesen fejtegeti a művészet tulajdonképpeni lényegének és céljának kérdését. Egy lépéssel tovább ment a többi eszthetikusnál, a mennyiben az eszményítés fogalmát az élettől magyarázta meg s pótolta ki. Helyet juttatott a teremtő képzetnek is, melynek joga van a természettől ha nem is függetlenül, de önállóan alkotni a maga tárgyait. Az a határvonal azonban, melylyel a művészetet és mesterséget egymástól különválasztja, hogy t. i. az előbbin élet árad szét, az utóbbin pedig nem: kissé bizonytalan. A művészet a mesterségtől, a festészet a fotográfiától nem csak ebben különbözik. Különbözik abban, hogy míg az utóbbi pusztán az eszme nélküli másolásra van utálva, addig az előbbi eszmét fejez ki, nyilatkozzék meg egy igénytelen dalban vagy egy tragédiában, freskóban vagy körképen, szobron, vagy kápolnán, szimfoniában vagy operában. És különbözik főleg abban, hogy míg pl. a fotografia gépezettel állítja elő a képet, addig a festészet az emberi tehetség és ügyesség egyik fájának legmagasabb fokát veszi igénybe. S ez utóbbi *distinctio* annál is inkább megszívlelendő, mert érezzük, hogy ha (tegyük fel) a mechanikai ügyesség valamikor annyira kifejlődne (a mitől különben poétáinknak nincs mért félni) hogy gépezet által költeményeket, drámai remekműveket lehetne „csinálni“, létrehozni: rögtön leapadna csodálatunk a költészet itánt s nem tartanók művészetnek, mint most. Bizonyítja ezt az is, hogy az aristonnal, vagy szimfoniával való játékot, ha még oly szép és élvezetes is, nem tartjuk művészetnek, mert e hangszereket bárki könnyen megszólaltathatja, De az igénytelen okarinán is, melynek kezeléséhez már tehetség és ügyesség kell, lehet valaki művész.

Főlveti *Alexander Bernát* a szépnak és rútnak kérdését is de nem oldja meg. A *Magyar Kritika* bírálója: — i — észreveszi ezt a hibát, de azzal vígasztalja Alexandert, hogy ez a kérdés oly fogós, oly

nehéz, oly bonyolult, hogy még más sem oldotta meg. A *Magyar Kritika* — i — jének azonban nincs igaza, mert a dolog sokkal egyszerűbb és világosabb, mint első tekintetre látszik. Arról van ugyanis szó, hogy hogyan lehet az, hogy a mi a természetben rút, az a művészetben széppé válik? Hogy lehet az, hogy míg a valóságban pl. egy rongyos koldús éppen nem valami gyönyörűséges látvány, addig — hogy Alexander Bernát példáját hozzam fel — a festő sokkal szívesebben festi meg, mint a kinyalt gavallért, vagy a kifogástalanul öltözött gentlemant?

A kérdés magyarázata az, hogy a művész a természetben levő rút jellemvonásokat festményén nem teszi oly szembetűnőkké, mint a hogy a valóságban fellépnek, — vagyis kisebbiti őket. Vegyük a felhozott példát. Itt áll előttünk a koldus; egyik szemére vak, a másik szemén a mosdatlanság jelei. Arczát kifűtta a szél s durva, redves, mint a keze, a mellett eltorzult a szenvedéstől. Csak az egyik lába ép, a másikat valami rossz mankó helyettesíti. Ezt a csonka lábat, mely már magában véve rút esztetikai szempontból, mezetlenül hagyja, látatva a forradásokat, lelógó húsdarabot, piszkot stb. jobban hatva ezzel az emberek könyörületességére. Vegyük hozzá, hogy elrongyolt ruhája szennyes, undort keltő. — Ez a koldús a természetben rút látvány, de a festő keze alatt széppé válhatik. Miért? Mert rút jellemvonásai a festménynek nem hatnak oly intenzíven ráuk. A festő ugyanis nem teszi oly szembetűnővé a csonka lábat s oly állásban rajzolja meg pl. a koldúst, hogy mankója által adja tudunkra bánaságát. Ezen kívül szemének rútságát is enyhítheti pl. azzal, hogy vakságát inkább mozdulatainak bizonytalanságával, tapogató kezeivel adja értésünkre, mint azzal, hogy szembetűnően fesse meg a hibás szemet. A kép szemléletkor eltűnnek azok az aggodalmak is, melyek a valóságban kelhetnek, hogy t. i. hátha hozzánk ér a szerencsétlen és beszennyez stb. A művész koldúsa tehát idealizált, de azért ugyanaz, mint a természetben. Csak a forma más. Tegyük fel, hogy a képen a szél elviszi kalapját s ő tehetetlenül kapkod utána. E tehetetlenség, daczára, hogy szánalmat ébreszt, mosolyra indít s kellemesen érint bennünket.

Vagy vegyük a Skarbina-képet. Azt a jelenetet ábrázolja, mikor az öngyilkos a bonczteremben a csonka és ép tetemek közt életre ébred s megborzadva látja, hogy milyén környezetbe jutott. A *Magyar Kritika* — i — je csodálkozik azon, hogy míg azok az összeroncsolt hullák, ide-odahányt holttetemek s egyáltalán a bonczteremnek egész, hogy úgy mondjam, fiziognomiája a valóságban rút látványt képeznek, addig a Skarbina-képen az *anatómiának* esztetikai hatása van. Ismét az a kérdés tehát, hogy miért szép a művészetben az, a mi a valóságban rút?

A példa más természetű s magyarázata sokkal elemibb, mint a másíknak.

A műalkotások lényegét sohasem maga a forma teszi, melyben megjelennek, hanem az eszme, melytől függnék, mely beszél, szól hozzánk,

akár vásznon van ábrázolva, akár drámai alakban lép fel. A Skarbina képnek nem a bonczterem az eszméje, sem az ott szerteszórt hullák, roncsolt tetemek s mindaz, mely undorító érzést kelt, mert hiszen mindez csak *kerete* a műalkotás tulajdonképpeni lényegének: az alapeszmének. A Skarbina-kép alapeszméje: *egy hangulat rajza*, az életre ébredt öngyilkos lelkivilágának pillanatnyi felvétele akkor, mikor az ijesztő hullák társaságában eszmél föl. Maga ez az alapgondolat, mely az öngyilkos megborzadt arcán tükröződik vissza, annyira leköti figyelmünket, annyira megkapó, hogy a keretet nem is jut eszünkbe behatóbban megtekinteni. Hatása olyan, mint egy tragédiáé, mely kellemes érzést kelt, mert nem csak színeiben és tethnikájában első rangú alkotás, de gondolatában is új, realizmusában megdöbbentő és igaz. Macbeth, vagy III. Richárd szépek maradnak eszthetikailag, rútságukban és félelmetességükben is s bármily bűnösök, sorsukkal kiengesztelnek, megbocsátunk nekik minden vétket, ha meghalnak, mert halált érdemelnek. Tán a párhuzamot is meg lehetne vonni a tragédiák és a kép között. Mert nekem úgy tűnik fel, mintha a Skarbina-kép hőséne is meglenne a tragikum. Az ő vétké az öngyilkosság s az ő halála (azon helyen és környezetben) az élet. Más szóval: öngyilkosságáért való bűnhődése az életre ébredésben nyilvánul.

Ha a *Magyar Kritika* bírálója — i — csodálkozik azon, hogy mért szép a Skarbina-kép, daczára annak, hogy a bonczterem a valóságban „undorító“: akkor teljes joggal csodálkozhatik azon is, hogy vajon mért nem rút Petőfi „Élet vagy halál“ cz. költeményében ez antithézis:

Oroszlánokkal vívtunk hajdanában.

S most e *tetvek* egyenek-e meg?!

A mint itt az éles ellentét csak eszköz egy gondolat megvilágítására, úgy a Skarbina-képen a hullák stb. szintén csak eszközei a festőnek, melyek jobban kidomborítják műve alapeszméjét.

De hogy Alexander Bernát művére térjek vissza, ismétlem, hogy szellemes, gondolatébresztő olvasmány. Ha szerzőjének nem volna oly rengeteg mennyiségű, sokféle elfoglaltatású munkája, akkor bizonyára lett volna ideje az említett hiányok nélkül írni meg e könyvecskét, melynek csinos kiállítása Singert és Wolfnert dícséri s melynek ára mindössze 80 krajczár.

Keményfi.

A görög gondolkodás kezdetei.

Dr. Sebestyén Károly: A görög gondolkodás kezdetei Thalertől Sokratesig. Az összes töredékek fordításával. Budapest 1898. 233 lap. Ára 1 frt 50 kr. A „Filozófiai írók tára“ XIV. kötete.

Képét nyújtja a mű „a Sokrates előtti görög gondolkodásnak a megbízható és hitelesekül elismert töredékek alapján“, a mint azokat *Ritter* és *Preller*, később pedig *Mullach* gyűjtötte össze. A töredékek fordításánál majd mindenütt egészen helyesen a Mullach-féle gyűjteményre hivatkozik.